

Gemanipuleerd nieuws over ontwikkelingshulp maakt open debat onmogelijk

De afgelopen weken is er een uitvoerig debat ontstaan over de doelmatigheid van de 5 miljard euro die Nederland aan ontwikkelingshulp besteedt. Ik ben daar blij mee, want een nuchter, open debat over ontwikkelingshulp is in Nederland moeilijk. Discussies worden al snel in de emotionele sfeer getrokken. Terwijl er alle reden is voor een kritisch debat. Corruptie en nepotisme staan een effectieve besteding in de weg en hulp belemmert niet zelden een duurzame ontwikkeling in de doellanden in plaats van dat ze deze bevordert. En ook de twijfelachtige rol van hulporganisaties komt zelden aan de orde. Henk Holtslag en Mark Westra roepen op Podium (*Trouw*, 12 november 2008) de hulpverleningssector op om de berichtgeving over ontwikkelingshulp te verbeteren. "Niet om slechte hulp goed te praten maar om de haken en ogen uit te leggen". Maar het zijn juist de hulpverleningsorganisaties zelf die het debat onmogelijk maken door gemanipuleerde informatie te verspreiden.

Dat laatste realiseerde ik me pas goed bij het lezen van het boek *Het maakbare nieuws*, een reactie op het eerder verschenen boek *Het zijn net mensen* van Joris Luyendijk, waarin hij schrijft over de dilemma's van het journalistieke bestaan, de complexe verhouding tussen nieuwsmakers en journalisten en de manieren waarop het nieuws dat ons via kranten, radio en televisie bereikt, gekleurd en vervormd is. In *Het maakbare nieuws* maakt Gerbert van der Aa (correspondent voor o.a. *NRC Handelsblad*), aan de hand van zijn ervaringen met hulpverleningsorganisaties in Afrika duidelijk dat wij als Nederlandse burger en televisiekijker ronduit worden misleid waar het gaat om het nieuws over het 'hulpbehoevende continent'.

Van der Aa haalt een incident aan uit 2005. Diverse internationale media meldden toen dat er een hongersnood heerste in Niger. Volgens Artsen zonder Grenzen moest er onmiddellijk internationale hulp komen, anders zouden duizenden ondervoede kinderen sterven. Van der Aa bezocht korte tijd later Niger en hoorde daar van de mensen ter plaatse dat er helemaal geen hongersnood was geweest. "Niger is een arm land, maar er is voedsel genoeg." Zo kreeg Van der Aa te horen. "Een aantal hulporganisaties heeft de boel belazerd. En slecht geïnformeerde journalisten hebben hun beweringen klakkeloos opgeschreven." Nou ben ik niet zo naïef dat ik denk alles wat er op televisie wordt gezegd of in de krant wordt geschreven dé waarheid is. Ik weet ook wel dat nieuws soms wat wordt aangedikt. En ik besef terdege dat hulporganisaties er belang bij hebben dat er aandacht is voor wat zij doen en dat ze voor hun activiteiten voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van de giften van burgers. Hulporganisaties hebben dus hun eigen agenda. En toch drong het bij het lezen van het stuk van Van der Aa pas goed tot me door hoe ver dit gaat.

Van der Aa wijst er omonwonden op dat "net als voor bedrijven en overheidsinstellingen geldt, voor veel hulporganisaties de waarheid in veel gevallen minder belangrijk [is] dan een goed verhaal waarmee hun organisatie positief in het nieuws komt. Positieve publiciteit is nodig om nieuwe donateurs te werven." Ook in hulpverlenersland woedt een hevige concurrentiestrijd. Artsen zonder Grenzen, Novib, War Child, Care, ze dingen allemaal naar de gunst (en de euro's) van de Nederlandse burger. Grote, bekende hulporganisaties geven daarom bakken met geld uit aan publiciteitscampagnes. Bekende Nederlanders worden ingezet om op de emotie van de televisiekijker in te spelen. Zo wist Plan Nederland rapper Ali B te strikken. Een groep journalisten mocht met Ali B op kosten van Plan Nederland op reis naar Colombia, Senegal en Bangladesh (landen die niet bepaald bij elkaar in de buurt liggen), gesubsidieerd door de Nationale Postcode Loterij. Ik denk dat er maar weinig mensen geld aan deze goedbedoelende loterij geven met het idee om Ali B en een groep journalisten van dat geld de wereld te laten rondreizen. Bovendien: het wordt voor een journalist op zo'n manier wel erg moeilijk om een objectief artikel te schrijven. En dat gebeurde dan ook niet. Kritiekloos werd het werk van Plan Nederland in de redactionele kolommen gepromoot.

En daar raken we aan een belangrijk journalistiek dilemma. Journalisten moeten vaak noodgedwongen samenwerken met hulporganisaties om op de plekken te komen waar het nieuws plaats vindt en om geïnformeerd te zijn over wat er speelt. In ruil krijgt de hulporganisatie aandacht in het artikel van de journalist, wat op zich helemaal niet erg is. Voor wat, hoort wat, tot op zekere hoogte. Maar het wordt wat anders wanneer journalisten een kritiekloos artikel schrijven, waarin ze onverkort overschrijven wat de hulporganisatie beweert. Ik wil niet beweren dat er in Afrika geen grote gebieden zijn waar mensen wel degelijk hulpbehoevend zijn. Maar het bestrijden van armoede en honger is de *core business* van hulporganisaties. En dus zullen ze benadrukken hoe hulpbehoevend

Afrika is en hoeveel goeds hun werk teweeg brengt. Maar hoe ver mag het verdraaien van de waarheid gaan?

Ver, zo blijkt. Van der Aa wijst erop dat uit de statistieken blijkt dat nog geen half procent van alle Afrikanen door hongersnood wordt bedreigd of als vluchteling leeft. Maar het nieuws over Afrika gaat zelden over het leven dat de meeste Afrikanen leiden. Een leven dat weliswaar op een lager welvaartsniveau plaats vindt dan in het rijke westen, maar dat niettemin in veel opzichten 'normaal' is: mensen gaan naar school, naar hun werk, brengen tijd door met familie en vrienden etc.. Maar, stelt Van der Aa, "een ingewikkeld netwerk van aan elkaar gelieerde organisaties houdt het beeld van Afrika als hulpbehoevend continent in stand". Dat zijn dus de hulporganisaties waar Holtslag en Westra hun hoop op hebben gevestigd.

Het is aan de media om zo objectief mogelijk naar de feiten te kijken en daar afgewogen over te berichten. In plaats daarvan wordt nieuws over 'ontwikkelingslanden' vaak met enig drama gebracht. Het gaat om ellendig nieuws, dus dat moet je ook een beetje ellendig brengen. Maar vragen we ons wel eens af of dat drama wel terecht is? Of de situatie in Afrika echt zo 'nijpend' is, en 'steeds erger' wordt als we niet snel in actie komen? Ik denk het niet. Zeker niet als het nieuws door het gerenommeerde NOS journaal wordt gebracht. In 2007 berichtte het NOS journaal over de situatie in Darfur. Journalisten die meereisden in het gevolg van Minister Koenders van ontwikkelingssamenwerking meldden dat de situatie in de vluchtelingenkampen dramatisch was. Volgens Van der Aa, zelf deel uitmakend van het gevolg van Koenders, baseerden de journalisten hun berichtgeving op de woorden van medewerkers van hulporganisaties als Novib en de Stichting Vluchteling. Maar die woorden gaven de werkelijke situatie niet adequaat weer. De Verenigde Naties, die de ontwikkelingen in Darfur structureel bijhouden, schetsten in diezelfde periode een heel ander beeld, namelijk dat de situatie in Darfur sinds 2004 sterk verbeterd was. Het geweld was afgenomen, het sterftecijfer onder kinderen was lager, er waren *safe havens* gecreëerd voor de vluchtelingen. Deskundigen bevestigden dat beeld. Vergeleken met 2004 ging het in Darfur in 2007 stukken beter. Maar dat was niet het beeld dat de Nederlandse televisiekijker kreeg voorgeschoteld. Het journaal had het nog steeds over genocide, terwijl daar geen sprake van was en waarschuwde de kijker dat de situatie steeds erger werd, in plaats van beter.

Bovenstaande voorbeeld schokte mijn vertrouwen in de berichtgeving van het zo gedegen NOS journaal. Dat is toch een instituut, waarvan je als kijker verwacht dat het vakkundige journalistiek bedrijf, hoor en wederhoor toepast en de kijker een afgewogen beeld schetst. Dat afgewogen beeld zou niet afhankelijk moeten zijn van de invloed van de hulpverleningsorganisatie, of van de (gecompliceerde) relatie tussen hulpverleners en journalisten ter plaatse, maar van de journalistieke vrijheid en de professionele keuzes die de journalist maakt. Bewust maakt. Is het reël om dat te vragen? Misschien niet. Journalisten kunnen de nadruk leggen op de positieve ontwikkelingen in Afrika, maar in plaats daarvan benadrukken ze de verslechtingen. Waarom? Omdat dát nieuws is. Goed nieuws is zelden nieuws.

Er is nog een andere reden waarom de vertekende beeldvorming over Afrika kwalijk is. Mede doordat de belanghebbende hulporganisaties een vertekend beeld schetsen, stellen politici de verkeerde vragen en komen ze met de verkeerde oplossingen. Want ook zij zijn voor hun informatievoorziening afhankelijk van de media en van wat hulporganisaties hen vertellen en in een enkel geval laten zien. Ook voor politici geldt dat hun vertekende beeld bewust in stand wordt gehouden. Hoe kunnen zij deze week dan een zinnig debat voeren over de begroting voor Ontwikkelingssamenwerking?

Wat kunnen we hieraan doen? Ik heb daar geen pasklaar antwoord op. Ik erken de dilemma's waar journalisten mee te maken hebben, maar wil tegelijkertijd zoveel mogelijk aan de hand van objectieve feiten geïnformeerd worden. Ik vind het werk van hulpverleningsorganisaties nodig, maar voel me tegelijkertijd door hen opzettelijk gemanipuleerd. Persoonlijk vind ik dat humanitaire noodhulp moet blijven bestaan, maar dat de afgelopen decennia hebben aangetoond dat ontwikkelingshulp in Afrika niet leidt tot duurzame economische ontwikkeling. De manier waarop we Afrika helpen moet daarom anders, maar om het daarover te kunnen hebben, moeten we eerst af van het vertekende beeld dat ons wordt voorgeschoteld. Want daarmee belazeren we elkaar en degenen die we pretenderen te willen helpen.

Menno van der Land

Politicooloog en initiatiefnemer van Het Vrijzinnig-Democratisch Forum (www.vrijzinnig-democraten.nl)